

BALOGH ELEMÉR

Sobri Jóska, a leghíresebb bakonyi betyár

Jóska Sobri, the Most Famous Outlaw in Bakony

Abstract: In the beginning of the year 1837, the hunt started to catch Jóska Sobri, the famous Hungarian outlaw, and his gang. The then palatine ordered military forces to track them down and promised high reward for capturing them. The outlaw gang was hiding in Bakony Forest and had little chance against the soldiers. Not even Sobri and his closest fellow gang members could slip through the territory encircled by the authorities in Tolna County, close to Lápafő, on 17 February 1837. In the gunfight, Sobri has most probably died, but this has never been proven. He disappeared, and the myth was born in outlaw folklore, according to which he is alive even nowadays. Recently, a movie has been produced about his life, and there is also an adventure park in Bakony Forest named after him.

Keywords: palatine, outlaws, Bakony Forest, Jóska Sobri, Ferkó Milfajt, reward, outlaw folklore, Sobri Adventure Park

Összefoglaló: Az 1837. esztendő elején nádori utasításra katonai erő bevetésére került sor, kézre kerítendő a körözött bakonyi betyárt, Sobri Jóskát, bandájával együtt. Magas vérdíjat is kitűztek a nyomravezetőnek. A Bakony rengetegét módszeresen átkutató katonaság elől menekülő betyároknak nem volt sok esélyük. Sobri és szűkebb bandája sem tudott kibújni a hurokból, 1837. február 17-én embereivel együtt Lápafő határában (Tolna) bekerítették a fegyveresek. A tűzharcban Sobri valószínűleg elesett, ám ez nem bizonyosodott be. eltűnését követően gazdag folklór kelt életre, amely máig eleven. A közelmúltban film is készült róla, a Bakonyban kalandpark viseli a nevét.

Kulcsszavak: nádor, betyárok, Bakony, Sobri Jóska, Milfajt Ferkó, vérdíj, betyárfolklór, Sobri Kalandpark

1. Bevezető gondolatok

Az 1837. esztendő elején nádori utasítás parancsolta meg, hogy katonai erő bevetésével mihamarabb el kell fogni és törvény elé állítani a rettegett bakonyi betyárt, Sobri Jóskát, bandájával együtt. Erre az intézkedésre azért került sor, mert a szokásos rendfenntartó erők kézre kerítésre irányuló próbálkozásai sikertelennek bizonyultak. A legtöbb panasz a nyugat-dunántúli megyékből érkezett a kormányhoz: *„Miután Vas vármegye részéről érkezett jelentés szerint némely fegyveres csavargók merészsége oly annyira veszélyezteti a közbátorságot, hogy azoknak megzaboláztatására elégségesek nem lévén a megye fegyveresei, katonai hatalom is kívántatnék és Királyi Helytartó Tanács megkeresésére katonai részről már megtétettek a rendelkezések: hogy Vas vármegyébe egy század gyalog katonaság utasíttassék 's a*

vármegyével egyetértőleg a csendháborítókat úzóbe vegye.”¹ Ki volt ez a Sobri Jóska, akit hat vármegyében (Vas, Zala, Győr, Veszprém, Tolna, Fejér) rendelt katonai erővel üldözni az államhatalom?²

2. Sobri életútja

A XIX. század első felének leghíresebb dunántúli betyárvezére a Vas megyei Erdőd majorban jött világra, 1810-ben (születésének pontosabb dátuma nem ismert). Apja után a keresztségen eredetileg a Pap családi nevet kapta és viselte sokáig – majd csak felnőttkorában vette fel az apja szülőfalujának nevét (Sobor) mint ragadványnevet (Zsubri). Családjáról annyit tudunk, hogy apját Tóth Istvánnak hívták, és volt még két kisebb testvére, egy öccse és egy húga. Fiatal éveinek viselt dolgairól nem sokat tudunk, de annyit igen, hogy a törvénnyel hamar összeütközésbe került. Társaival malaclopáson kapták, s a Vas megyei *sedria* két év tömlőre ítélte. „*Sobri Józsi tehát két évre a vármegye kosztosává szegődött.*”³ Intelligenciája ugyan nem lehetett kimagasló, de a népi emlékezet azt is tudni vélte, hogy a börtönben megtanult írni-olvasni. A néphagyomány szerint elcsábította az egyik porkoláb (Benkő Lázár) feleségét, kinek segítségével talán hamarabb is szabadult a büntetésben rendelt időnél.

A börtönből időnként közmunkára vezényelt rabok közül Szombathely polgárai hamar felfigyeltek a jó kiállású, szép vonású legényre, aki különösen a lányokra, asszonyokra gyakorolt élénk hatást. A bakonybéli „paraszt Adonisz” mély benyomást gyakorolhatott a szebbik nemre, ami különben a betyárság egyik fontos attribútuma volt a romantika századában. Ez a bebörtönzése indította el a bűnözés útján, egyúttal megalapozta az alakja körül gyorsan kibomló legendáját. Rabságából szabadulva hamarosan és elszántan a bűnözés útjára tért Sobri.

Első dokumentált büntetést ezután 1835-ben követte el: társával, Fényes Istókkal kirabolta a kolomposi juhászt. Ezután rablást rablás követett, így pl. Kónyban a győri káptalan pénztárát rabolták ki és az uradalmi számtartó minden pénzét elvitték, mígnem sor került egy kiemelkedő társadalmi helyzetű „célszemélyre”, Hunkár Antalra (1782–1862) is. Ő még a napóleoni háborúkban szolgált, ezredesi rangig emelkedő, az udvarba is bejáratos személy volt, aki kárvallottként nem hagyta annyiban a dolgot. Talán magához a királyhoz/császárhoz is elment, hogy kieszközölje hatékony, katonai erő mozgósítását a rablóbanda kézre kerítése céljából. Folyamodása nem is maradt eredménytelen, mert valóban bevetésre került egy jelentős katonai erő.

Szabályos körözést adtak ki és vérdíjat tűztek ki Sobri és bűntársai fejére. Veszprém vármegye körözési hirdetményében ezt olvassuk: „*Felséges első Ferdinánd, ausztriai császár, Magyarország e néven V. királya [...] az országban elhatalmazott gonosztevők által*

¹ Magyar Nemzeti Levéltár, Zala Megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL ZML), Zala Vármegye közgyűlési jegyzőkönyve, 1836. november 21. és december 3. közt folytatott kisgyűlése, 35.936.

² A híres-hírhedt bakonyi rablóvezérről értékes összefoglaló tanulmányt írt Balogh Gyula. Lásd BALOGH Gyula: *Sobri Józsi = Klio szolgálatában*, Szombathely, 1895, 220–227.

³ BALOGH: *i. m.*, 221.

veszedelmeztetett hív alattvalóinak vagyonbeli bátorsága helyre állítását atyáskodó szívéen viselvén [...] megengedni kegyesen méltóztatott, hogy: SOBRI JÓSEF és PAP ANDOR fő gonosztevők társaságához tartozó minden egyes cimboráknak életben való megfogásáért 50, kivégzőiknek 25 [...] elevenen leendő megfogásáért 100, holtan való kézre kerértéséért pedig 50, végre azoknak, akik a gonosztevők hollétét sikerrel bejelentendik, ezen aránybeli fele menyinségű CSÁSZÁRI SPECIES ARANYOK azonnal kifizettessenek.” A körözésben Sobrival egy szinten „díjazott” Pap Andorról nem sokat tudunk,⁴ de minden bizonnyal oka lehetett, hogy így került bele a szövegbe. Hatalmas összegeket helyeztek tehát kilátásba, s a vármegyék ezt még meg is toldották. Zala megye rendjei veszprémi példát követtek: „Az üldözés foganatját a RR. annál sikeresebbnek remélvén, ha az ily gonosztevők megfogásáért a Kincstár által fizetendő jutalom béren túl önmagok is ajándékokat rendelendének, azért Ns. Veszprém megye példájára ezen rabló társaság vezető fejének, Sobri Józsefnek személyesen megfogóinak vagy a hiteles bebizonyítás utáni megölőinek 200 pengő, Pap Andor vezértársa elnyomóinak 150, úgy rabló társaságokhoz tartozó akár mely gonosztévőnek [...] 50 pengő forint jutalom bérül megállapítanak [...] Azok részére pedig, kik ezen rabló társaság lappangó helyét felfedezik, s a gonosztévők elnyomására az üldözőket bizonyos sikerrel elvezetik [...] 100 pengő forint jutalom határoztatik.”⁵

Adataink vannak arról, hogy bizonyos összegek valóban kifizetésre kerültek. „Az MM. kir. H. Tanács f.é. Sz. György hó 24-ről 694. sz. a. kelt felírás folytában a vármegyét értesíti: hogy Sobri és Milfait rablók társai Sipos József, Holits György és Gráfi Ádám elfogatásokért járó vérdíj fejében mundenikért 50 drb. cs. arany, az üldözés közben magát agyonlőtt Lakat Miskáért 25 drb. cs. arany, Lakat Miska feladóinak számára pedig 12 drb. cs. arany, s 2 ft 30 kr. a m. udvari camara által a budai fő fizető hivatalnál kifizettetni rendeltetett, f.é. szept. 12.”⁶

A Bakony rengetegét módszeresen átkutató katonaság⁷ elől menekülő betyároknak nem volt sok esélyük. Úgy határoztak, hogy kétfelé oszlanak, hogy könnyebben kereket oldhassanak, nehezebben találjanak rájuk. Az egyik részt Sobri legismertebb bűntársa, Milfait Ferkó vezette. Ő a Vértes felé vette útját, de egy mulatozás során véletlenül lábon lőtte magát, és megsebesülve a zsandárok fogságába esett (kihallgatása során további részletek is kiderültek).

Sobri és szűkebb bandája sem tudott kibújni a hurokból, eltűnni az öt üldöző karhatalom elől. 1837. február 17-én embereivel együtt Lápafő határában (Tolna) bekerítették a fegyveresek. A betyárok nem adták meg magukat, hanem felvették a harcot a túlerőben lévő császári fegyveresekkel. A Magyar Néprajzi Lexikon adatai szerint sebesülten fogságba esett a vezér, és osztozott hasonlóan járt társai sorsában: „1836-ban

⁴ Sobri feltűnését megelőzően már ismert rabló hírében állt. Ő is azok közé tartozhatott, akiknek sikerült kereket oldaniuk a lápafői összecsapásból, mert az Eötvös Károly által közreadott, Répa Ferkótól hallott elbeszélés szerint Pap Andor értesítette Répa Rozit Sobri haláláról – megjegyezve mindazonáltal, hogy magát a halálos sebesülést nem látta, mert röviddel azelőtt hagyta el a csatateret. Ld. BALOGH: i. m., 221; EÖTVÖS Károly: *Utazás a Balaton körül*, Vitis aureus, Veszprém, 2019, 15. kiadás, 267; EÖTVÖS Károly: *A Bakony rossz híre*, Budapesti Hírlap, 1847, 287–295.

⁵ MNL ZML IV. 1., Zala Vármegye közgyűlési jegyzőkönyve 1837. január 9.

⁶ MNL ZML IV. 1., Zala Vármegye közgyűlési jegyzőkönyve 1837. szeptember 12. 28.459. 9. köt. 48. o. 2461. sz.

⁷ A kirendelt katonaság csapatai különböző alakulatokból kerültek ki, pl. a Savoyai Eugen herceg nevét viselő dragonyos ezred, a bakonyi gyalogezred, a Benczur gyalogezred stb. Ez a katonaság a lápafői összecsapás után is folytatta egy ideig a rablók üldözését.

egy császári ezredes kastélyának kirablása után, a bécsi kormány öt vármegye pandúrájával katonai hajtóvadászatot indított ellene, és a Tamási környéki erdőkben elfogták, majd 1837-ben felakasztották.”⁸

Hogy azonban pontosan mi történt Sobri Jóskával, ma már nem állapítható meg teljes bizonyossággal – a levéltári adatok hallgatnak arról, hogy statáriális eljárás alá vették volna a foglyul ejtett bandavezért. Zala vármegye egyik közgyűlési jegyzőkönyvi bejegyzése annak emlékét őrzi, hogy a rablóvezér önkezelével vetett véget életének. Egy Tolna vármegyéhez intézett közgyűlési átiratról van szó, amely más elítéltekre vonatkozó fontos adatokat is tartalmaz, például azzal kapcsolatban, hogy a törvényhatóságok igyekeztek a rablások során eltulajdonított értékeket visszaszármasztatni a kárvallottakhoz. *„Lápfőnél Ngtok Ktek kebelében magát agyon lőtt Sobri József s ottan elfogatott Varga Ferkó rablók két társaik, ú. m. Kis vagy Fümag vagy Karalábé Jancsi, igazán pedig Retse vagy Mészáros Marci, még is Csuha Anti a nyomban ítélő törvényszék által nálunk halálra kárhoztatott gonosztevők végső óráiban tett, s ide ./ mellékelt nyilatkozatjaikból, részint szabad vallásaikból, részint: hogy a felül megnevezett 2 gonosztevők ezekkel egyetemben a szöpötki, megyénkbeli kocsmáros feldulásában részesültek legyen. Ennél fogva Mgtokat Kteket hivatalosan kérjük, hogy mind azon eszközöket, ruházatokat, fegyvereket a vagy pénzeket, mellyek azon két gonosztevőtől befogat-tatásakor az üldöző katonaság által elvették, hogy a kárvallottak kezére szolgáltatassanak, hozzánk által küldeni méltóztassanak.”⁹*

3. A legendárium

A Sobri Jóska személye körül gyorsan kibontakozó legendárium éppen abból táplálkozott, hogy halálának körülményeivel kapcsolatban erősen hiányosak és ellentmondásosak a források. Azt sem lehet tudni, egyáltalán meghalt-e a lápfői ütközetben. Sobri alakja mondák, népmesék s főleg legendák sorát ihlette meg.

Egyes adatok szerint a tűzharcban Sobri megsebesült és öngyilkos lett, föbe lőtte magát. Más források szerint elfogták és rövid úton elítélték, majd kivégezték (felakasztották). A legendáknak azonban azok a verziók adták leginkább a táptalajt, amelyek szerint Sobri az ütközetből nyomtalanul eltűnt. E tekintetben figyelemre méltó Vahot Imre beszámolója, aki interjút készített – igaz, évekkel később – Sobri akkor már 75 éves édesapjával, aki azt közölte, hogy őt a hatóságok emberei a tűzharc után a helyszínré

⁸ KRIZA Ildikó: *Sobri Jóska = Magyar Néprajzi Lexikon, IV. kötet*, szerk. ORTUTAY Gyula, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 460–461.

⁹ Forrásmegjelölés: Zeg. lt. Kjkv. 1025–1026. sz. 1837. május 29. Az eredeti levéltári iratok mellett haszonnal forgattam azt az anyaggyűjteményt is, amely a zalai betyárság történetére vonatkozóan tartalmaz gazdag gyűjtést. Ld. FÜLEP István: *Közbátorság Zalában a XIX. században*, Zalai betyárvilág, Történelmi forrásanyag, I–II. kötet, Kézirat, Zalaegerszeg, 1958. Innen való az idézett jegyzőkönyvi bejegyzés. Értékes adatokat olvashatunk abban az emlékiratban, amely az író édesapját, Galsai Kovách Vendel zalai várnagyot említi, mint aki maga is részt vett a Sobri elleni hajtóvadászatban. Ld. HERMANN Róbert (szerk.): *Zala vármegyétől a bécsi Magyar Királyi Nemesi Testőrségig. Galsai Kovách Ernő honvéd őrnagy emlékiratai*, I. kötet, Line Design Kft., Budapest, 2020.

vezették és felkérték, hogy azonosítsa fia holttestét, akit azonban ő egyik halott betyárban sem ismert föl.¹⁰

Sobri alakja a neoabszolutizmus éveiben a színpadi szerzőknek is szolgáltatott anyagot. Egy fennmaradt színházi plakát 1854. december 9-én német nyelvű előadást hirdetett Pesten. A darab címe: *Das Leben und Ende des Räuberhauptmanns Sobri, oder die letzte Stunde eines Bösewichts*. Az informatív hirdetményből az is kiolvasható, hogy a színmű zenés betétekkel és komikus jelenetekkel mutatta be Sobri élettörténetét, három felvonásban. Az első szín: *A rablóeskü*, második szín: *Rajtaütés a somogyi erdőben*, harmadik szín: *Az elfogatás*. A darabot rendező Johann Stöger szerepet is vállalt: Leopold Fingerhut személyében egy vidám bécsi szabólegényt alakított. Sajnos nem állapítható meg, hogy a színmű végén Sobri életben marad-e, pedig ez a körülmény a vele kapcsolatos legendák egyik kulcsmotívuma. A darabról a plakát nyújtotta információkon kívül többet nem tudni, de ennyi is elég annak érzékeltetésére, hogy Sobri alakja élénken foglalkoztatta a kortárs közvéleményt.

A népi hagyomány egyik erős vonulata kitartóan képviselte azt a hiedelmet, hogy Sobri meg sem halt. Az egyik változat szerint nevet változtatott, s számadó juhászként élte életét tovább az Alföldön. Egy további legenda szerint külföldre, még hozzá Amerikába távozott, ahol módos polgár lett belőle. Részben ezt a változatot villantotta föl az a filmfeldolgozás (2002), amelyet kitűnő színészek – Törőcsik Mari, Szarvas Attila, Eperjes Károly, Tordy Géza) közreműködésével készítettek.

Egy betyár életéből és legendáriumból nem hiányozhatnak a nők. A porkoláb-néről fentebb már szó esett, Sobri igazi nagy szerelme azonban Répa Rozi volt, a kisapáti malom szolgálólánya. Az Eötvös Károlynak személyesen Rozi bátyja, Ferkó által előadott történet szerint a betyárvezér azt követően vette szárnyai alá Rozit, hogy az véletlenül a malom gazdájának egyik, őt molesztáló rokonát a lapátkerek közé lökte, s ott életét is vesztette (vagy súlyosan megsebesült). Hamarosan Sobri egyik rejtegetőjéhez, a Tapolca melletti Billege csárda gazdájához vitte, ahol aztán többször találkoztak is. Sobri Jóska és Répa Rozi szerelme a XIX. század eszményi tisztaságához illeszkedett. Eötvös Károly írásában Répa Ferkó így beszél húgáról és Sobriról: „[Rozit] nem is bántották soha. Hanem amikor megtudták, hogy a húgom hol van, s hogy ő a Sobri szívbéli mátkája: elmentek abba a rongyos csárdába még az urak is Tapolcáról, Halápról, Badacsonyból, Keszthelyről, hogy a húgomat láthassák. De olyan becsülettel beszéltek vele, mint egy úri kisasszonnyal. Akkor támadt az a dal is: 'Répa Rozi Billegében – Játszik a Sobri ölében. A nyakát általszorítja: Száját csókra igazítja.' Pedig dehogy játszott. Sobri Jóska sokszor megjött, meg is ölelte, meg is csókolta mátkáját, de különben úgy bánt vele, mintha templomban lettek volna, s a feszület nézett volna rájuk. Pedig csak abban a rongyos csárdában voltak, s rájuk nem mert volna nézni senki.”¹¹

A talán legérdekesebb legendaváltozat Toldalagi Róza grófnőtől (báró Schleinitz osztrák diplomata felesége) származik. Az ő visszaemlékezései szerint az apjának élt

¹⁰ Ld. VAHOT Imre: *Sobri család Vas megyében = Magyarföld és népei eredeti képekben. Föld- és népismei, statisztikai és történeti folyóirat*, 1848/I, 13. Egy másik hagyományszál szerint fölismerte fiát, de nem akarta, hogy emlékét tovább bolygassák, ezért vallotta az ellenkezőjét.

¹¹ Sobri kedveséről részletesen ír Eötvös Károly nevezetes könyvében, lényegében a leány bátyja, Répa Ferkó elbeszélésére alapozva beszámolóját. A fejezet címe: Répa Rozi története. Lásd Eötvös, i. m., 260–270.

egy unokatestvére, Vay Károly gróf. Róla szólt a fáma, hogy azonos lenne Sobri Jóskával. Családja ugyanis a kérdéses esztendőben évekig nem látta, azt gondolták, talán utazgat, s mikor nagy sokára felbukkant, ráadásul dúsgazdagon, alig ismertek rá. Ezt azonban a sok megpróbáltatásnak és az idő múlásának tudták be. Az előkerült gróf mulatozós életet élt, s mámoros állapotában maga is gyakran vallotta önnönmagát Sobri Jóskával azonos személynek.

A híres bakonyi betyárról meleg szavakkal emlékezett meg Eötvös Károly is: „*Sobri Jóska volt az ország legdelibb betyárja. Ifjú, bátor, csodaszép, legények büszkesége, asszonyok bálványja. Vér nem tapad hozzá. Kincset nem gyűjt, szegény embert nem bánt. Amit úrtól, paptól, zsidótól elvesz: felosztja a szegények közt. A Bakony az ő országa, száz bújdosó legény kísérője.*”¹² Biztosan nem véletlen, hogy a betyár neve ma is jól cseng: a Bakonyban hatalmas kalandpark viseli a nevét és bizonyos fokig az emlékét, Baján csárdát és halászlét neveztek el róla.

4. Jogtörténeti értékelés

Tárgyilagosan értékelve Sobri ismertté vált büntetteit, megállapítható, hogy szándékos emberölést sohasem követett el, sőt erre mutató szándékról vagy kísérletről sem tudunk. Persze neki és cinkosainak voltak fegyvereik, amelyekkel az emberi életet is ki lehetett oltani, de az adatok szerint ezek inkább csak ijesztésül voltak náluk, ténylegesen inkább csak a rájuk támadó zsandárok és katonák ellenében használták. Jellemző elkövetési magatartásuk a fosztogatás, rablás, útonállás volt. Sobri nyilván számos olyan jogsértést is elkövetett, amiről nincs tudomásunk, ellenben biztosan végrehajtotta azt a magára és társaira nézve végzetes gonosztettet, Hunkár Antal császári ezredes kirablását, ami kiváltotta a hatóságok, sőt az országos kormányshéz (helytartótanács) reakcióját.

A jogtörténeti értékelésre két forráscsoport mutatkozik alkalmasnak: a fiatalon elkövetett malaclopás, amely alkalommal Sobrit nemcsak elfogták, de törvény elé állították és ítéletet is kapott, valamint a már híres betyárként elkövetett számtalan rablás miatt büntársai ellen indult eljárások irathagyatéka.

a) A disznólopás

Ennek jogtörténeti iratai fellelhetők a Vas megyei levéltárban: ez a Sobri Jóska elleni egyetlen törvényszéki eljárás ránk maradt dokumentuma.¹³ Az 1832. esztendő Szent István-napi törvénykezési szakaszában lefolytatott fenyítő perben hozott ítélet szerint a „*fegyveres csavargók*” között az első személy még nem Sobri volt, hanem bizonyos Kertész János, a második Szép vagy Gubi Miska, majd utánuk következett Pap vagy Sobri Józsi és Páncsér Istók. Az elkövetett gonosztett tehát egy disznókonda („*sértvés sereg*”) elhajtása volt, amelynek végrehajtására az elsőrendű vádlott, aki már több ízben volt büntetve, a

¹² *Uo.*, 260.

¹³ MNL VasML IV.12.11. köt. 6. sz.

többieket felbízta. Az ítélet szerint a büntetésük két esztendei fogva tartás, botbüntetéssel súlyosítva. Akként pedig, hogy az elsőrendű vádlott (a felbújtó) félesztendőként elveendő 30, összesen 150, a másod- és harmadrendű vádlottak pedig „fertyálonként nyerendő” (azaz évnegyedenként elszenvendő) 30, összesen 240 pálcaütésre ítéltet; végezetül a negyedrendű elkövető egyesztendei tömlöcöt kapott, fertyálonként 40, összesen 120 pálcaütéssel súlyosítva. A fogvatartásuk költségeinek fedezésére pedig, szokásos módon, Márton István alszolgabíró utasított, „*javadalmaikból bevétetni*”.¹⁴

Nem tudni, hogy az elhajtott konda mekkora értéket képviselt, de a kiszabott büntetések meglehetősen súlyosnak mondhatók. A büntetettre a többiek rábíró személynél az ítélet kifejezetten említi a rovott múltat, a többieknél erre utaló megjegyzés nincs, de lehet, hogy csak elmulasztották följegyezni. A fél- vagy negyedévenként kirótt botbüntetés teljesen általános volt az országban, a valóságban tehát nem tisztán szabadságvesztést alkalmaztak a törvényszékek, hanem jelentősnek mondható testfenyítést is.

b) A betyárvezér társai ellenében lefolyt eljárások

Sobri Jóskát tehát a komolynak tekinthető, valódi betyárként elkövetett bűncselekményekért sohasem vonták felelősségre, szemben bűntársaival, akik közül többen is fogságba estek. Az ellenük lefolytatott statáriális eljárás jegyzőkönyvei zömmel ránk maradtak, a továbbiakban ezek summáját közlöm.¹⁵ A statáriális eljárásról röviden annyit, hogy külön, e célra kibocsátott jogi norma szolgált kútfőként, a vádlottnak védője nem volt, kihallgatását követően pedig – a Sobri-féle banda tagjait illetően kivétel nélkül – jellemzően kivégezték; a rendes büntetés kötél általi halál volt, amelyet azonnal (néhány órán belül) végre is hajtottak. Jogorvoslatra nem nyílt lehetőség.¹⁶

Az első személy, akit még nem a statáriális rendelet nyomán vontak felelősségre Sobri bandájából, Szőke János volt. A Zala megyei törvényszék 1836. május 6-án tárgyalta az ügyét, aki ellen a tiszti ügyész példás büntetést kért rá, mint aki Sobri Józsi bandájának tagja volt. A megvádolt elismerte bűnösségét, az ítélet pedig így szólt: „*Szőke Jancsi rabszemély ellen más egyéb vétek nem lévén, mint hogy az írott strázsamestertől [Dombi József pandúr] hűtelenül megszökvén, magát ismét csavargásra adta [...] fogsága beszámításával most egyszerre elveendő 25 pálca ütése után szabadon eresztendő.*”¹⁷ A fogolyszökés és a keresett rablóvezérhez fűződő viszony önmagában megalapozta a büntetést.

A statáriális eljárásra okot adó cselekmények nyomán többek ellen folytattak vizsgálatokat. Az elsők között került hurokra Sobri legismertebb társa, Milfai Ferkó. Egy duhaj mulatozás közben lőtt sebet kapott, minekutána társai szekéren Kéthelyre szállították sérülését gyógyítandó. Itt azonban hamarosan meglepték, letartóztatták, és a rögtönítélő bíróság megkezdte az eljárást. A Veszprémben, 1836. december 21-én lefolytatott kihallgatás során feltett első kérdések és a rájuk adott válaszok így hangzottak: „*I. Kinek*

¹⁴ BALOGH, i. m., 221.

¹⁵ Az eredeti iratok mellett haszonnal forgattam azt az anyaggyűjteményt is, amely a zalai betyárság történetére vonatkozóan tartalmaz gazdag gyűjtést. Ld. FÜLEP: i. m.

¹⁶ Ld. BATÓ Szilvia: *Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon*, Acta Juridica et Politica Szegediensis, 2012, Tomus 74 (Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára), 51–60.

¹⁷ MNL ZML IV. 14/4., Zala Vármegye Törvényszékének iratai. Tiszti és büntetőperek, 1836. F. 22. No. 12.

hívnek, hova való, hány esztendő, micsoda sorsú és vallású ember vagy? [Válasz:] Nevem Dobronyi, T.N.Veszprém vmegyei helységbeli születésű, 28 esztendő, sorsomra nézve juhász, most csavargó, R.catholikus, feleséges és gyermekes vagyok. 2. Hol, mikor, ki által 's micsoda körülállások közt fogadtattál meg és késértettél ide a 'Ns. Vgye fogházába? [Válasz:] Kéthelyen T.N. Komárom megyei helységben legközelebb múlt szerdán mintegy nyolcadfél órakor Gerhard András törvénybírónál az irt Ns. vgyei pandúrok 's gyalog ragularis katonák által az ágyban fekve fogattattam meg, hol egy ingre le vetkezvén könyökölvén a 'reám nyitott ajtón a katonák a fegyvereiket reám fogták, a pandúrok pedig az ágyban lenyomtak, s megvasaltak, s megfogattatásom helyéről a kocsmaházba késértettem, hol eltöltvén az éjcekát, másnap vagy csütörtökön Kisbérre, innét szombaton délután, ezen ns. vgyebeli Szombathely helységben, innét ismét hétfőn dél tájban Szt. Királyra, kedden reggel Szirczre, végre mai napon déltájban, ide Ns. Vgye házában vgyei és katonai szoros őrizet alatt eljuttattam.”¹⁸ A bevallott rengeteg büntett nyomán hozott ítélet a „rendes” halálbüntetés volt.

Holics György és Grófi Ádám a lápafői csatában kerültek kézre. A Sümegen lefolytatott statáriális kihallgatás nyomán 1837. február 28-án a beismert gonoszítottak (útonállás, rablás) elkövetőiként halálra ítélték mindkettőjüket: 3 órát kaptak „a végső elkészülésre”.¹⁹

Sipos József szintén Sobri és Milfait bandájához tartozott. Az ítéletben ezt olvasuk: „Sipos vagy Zsidó, mégis másképp Fekete Józsi rab személy mint megrögzött [...] gonosztevő s rabló, ki ellen több rendbeli rablások s azokbani részvétele be vannak b izonyítva, s aki elkövetett rablásai után nyomban folyvást s szakadatlanul [...] üldöztetett, a nyomban ítélő törvény értelmében kiadott rendszabásoknak 5. pontja 2. § és 3. pontja 1. és 2. §, a 4. pontja 2. és 3. § értelméhez képest magának ugyan megérdemlett büntetésül, másoknak pedig rettentő példájokra ugyanazon rendszabások 8. pontjának 1. §-a szerint akasztófára ítéltetik, ki az élők számából kitörültenni és ezen ítéletnek a kihirdetésétől számlálendő 3. órák lefolyta alatt leendő végrehajtása megrendeltetik.”²⁰

Hasonló sorsa jutott Recse Márton (alias Mészáros Marci), akit májusban állítottak törvény elé Karmacsban.²¹ A statáriális eljárására különböző helyeken került sor, így például a somogyi illetőségű (Dézsénybe való) Csuka/Csuha Antalt Zalaegerszegen maga a másodalispán, Kerkápoly István hallgatta ki, s a „fegyveres utonálló és rabló” itt sem kerülhetett el a bitót.²²

A statáriális eljárás gyors és kíméletlen, kegyelmet nem ismerő *processus* volt, de térben és időben csak határoltan gyakorolható. A megyéknek talán kényelmes is volt, s mivel az összes gonosztevő nem „fogyott el”, szerették volna a statáriális eljárás folytatásának lehetőségét meghosszabbíttatni. Evégből a helytartótanács elnökéhez 1837. május 29-én kelt folyamodványt intéztek a zalai hatóságok; az ezt megőrkítő közgyűlési

¹⁸ „Milfait Ferkó rabszemély szabad vallása. 1836. december 21.” Közli: FÜLEP: i. m., 150.

¹⁹ MNL ZML IV. 14/4., Zala Vármegye Törvényszékének iratai. Tiszti és büntetőperek, 1837. F. 30. No. 12.

²⁰ MNL ZML IV. 14/4., Zala Vármegye Törvényszékének iratai. Tiszti és büntetőperek, 1837. február 13. F. 37. No. 151.

²¹ MNL ZML IV. 14/4., Zala Vármegye Törvényszékének iratai. Tiszti és büntetőperek, 1837. május 22. F. 37. No. 152.

²² MNL ZML IV. 14/4., Zala Vármegye Törvényszékének iratai. Tiszti és büntetőperek, 1837. május 30. F. 37. No. 153.

jegyzőkönyvben ezt olvassuk: „Ország Fenséges Nádoorának! Miután a kebelünkben elhatalmazott gonosztevők megzabolázására C. K. fenségednek m. e. Szent Jakab hó 29. 1173. sz. alatt kelt kegyes levele által a nyomban ítélő törvények gyakorlására adott engedelem a közelgő Szent Mihály hó 10. napján eltelve, azon rendkívüli móddal való élést pedig a megyénkben olly annyira elhatalmazott gonosztevők, kik elnyomására még katonai erőre is folyamodni, s azt jelenleg is használni kénytelenek vagyunk, zabolázhatása jövődre is szükségessé tennék. Cs. K. fenségedet teljes alázattal kérjük, hogy a nyomban ítélő törvénynek gyakorolhatását továbbra is az Ő Cs. Kir. fenségedtől adott hatalmán fogva s a szántszándékos gyűjtogatókra kiterjesztve kegyelmesen megengedni méltóztassák.”²³ A statárium meghosszabbítására azonban nem került sor, maradt a régi, törvényes vármegyei eljárásrend.

Irodalomjegyzék

1. BALOGH Gyula: *Sobri Józsi = Klio szolgálatában*, Szombathely, 1895.
2. BATÓ Szilvia: *Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon*, Acta Juridica et Politica Szegediensis, 2012, Tomus 74 (Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára)
3. EÖTVÖS Károly: *A Bakony rossz híre*, Budapesti Hírlap, 1847.
4. EÖTVÖS Károly: *Utazás a Balaton körül*, Vitis aureus, Veszprém, 2019, 15. kiadás.
5. FÜLEP István: *Közbátorság Zalában a XIX. században*, Zalai betyárvilág, Történelmi forrásanyag, I–II. kötet, Kézirat, Zalaegerszeg, 1958.
6. HERMANN Róbert (szerk.): *Zala vármegyétől a bécsi Magyar Királyi Nemzeti Testőrségig. Galsai Kovách Ernő honvéd őrnagy emlékiratai*, I. kötet, Line Design Kft., Budapest, 2020.
7. KRIZA Ildikó: *Sobri Jóska = Magyar Néprajzi Lexikon, IV. kötet*, szerk. ORTUTAY Gyula, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
8. VAHOT Imre: *Sobri család Vas megyében = Magyarföld és népei eredeti képekben. Föld- és népismei, statisztikai és történelmi folyóirat*, 1848/I.

²³ FÜLEP: i. m., 281–282.